
28.11.08

**ORCHESTRE DES
CHAMPS-ÉLYSÉES &
COLLEGIUM VOCALE
GENT**

DIE SCHÖPFUNG

—
CONCERTZAAL - 20.00

19.15 Inleiding door Ignace Bossuyt

CONCERTGEBOUW

**Gottfried baron van Swieten (1733-1803):
diplomaat, mecenas, componist en vriend van Haydn**

In zijn *Neues Historisch-Biographisches Lexicon der Tonkünstler (1812-14)* schrijft Ernst Ludwig Gerber over deze erudiete muziekkenner, geboren op 29 oktober 1733 in Leiden, en aan wie Carl Philipp Emanuel Bach ooit zijn derde verzameling *Sonaten für Kenner und Liebhaber* opdroeg, onder meer het volgende:

‘Bovendien heeft Europa aan de vriendschap die hij (van Swieten) al geruime tijd met onze vader Haydn onderhield, en die beide tot eer strekte, het meesterwerk van onze tijd, ik bedoel *Die Schöpfung*, te danken, waarvan van Swieten de schrijver en Haydn de componist is. Zoals bekend bracht Haydn dit gedicht, dat vijftig jaar geleden voor een compositie van Händel werd geschreven, mee uit Engeland. Van Swieten bewerkte dit gedicht zodat het gemakkelijker op muziek gezet kon worden en vertaalde het tezelfdertijd in het Duits.’

Gottfried van Swieten was een zoon van Gerard van Swieten (1700-1772), de beroemde Nederlandse arts die in 1745 lijfarts van keizerin Maria Theresia werd. Zoon Gottfried studeerde in Wenen aan het beruchte ‘Theresianum’ en genoot nadien een opleiding tot diplomaat. Tussen 1755 en 1777 verbleef hij meestal in het buitenland, o.a. in Brussel (1755-57), Parijs (1760-63), Warschau (1763-64), waar hij zelfs een ministerpost bekleedde, en Berlijn (1770-77) als ambassadeur van Oostenrijk. Terug in Wenen werd hij tot het einde van zijn levensdagen president van de keizerlijke bibliotheek.

Hij was de stichter van een uit 24 adellijke leden bestaand gezelschap – het Musicalische Cavalirs-Gesellschaft – dat zich tot doel stelde door wekelijkse zondagmiddagconcerten (gehouden in zijn kamers in de bibliotheek) de smaak voor muzikale meesterwerken uit het verleden te verbreiden. Mozart, die regelmatig aan deze concerten meewerkte, maakte in opdracht van van Swieten transcripties van Händels *Acis and Galatea*, *The Messiah*, *Alexander’s Feast* en *Ode for St Cecilia’s Day*. Vermoedelijk kreeg van Swieten deze smaak voor werken van J.S. Bach en Händel te pakken tijdens zijn ambassadeursschap te Berlijn, waar hij in contact kwam met o.a. Kirnberger en C.P.E. Bach.

Als componist is hij veeleer onbeduidend. Hij componeerde enkele komische opera’s en tien symfonieën (waarvan er drie in druk verschenen onder Haydns naam). Zijn blijvende verdiensten, buiten het feit dat hij de tekstdichter was van Haydns *Die Schöpfung* en *Die Jahreszeiten*, liggen vooral in zijn activiteiten als mecenas (hij betaalde Haydn een goed honorarium en financierde grotendeels de uitvoeringen van *Die Schöpfung* en *Die Jahreszeiten*) en opdrachtgever. In zijn tijd werd hij zeer gewaardeerd. Beethoven droeg zijn eerste symfonie aan hem op en Forkel zijn Bachbiografie (1801). Tot grote droefheid van Haydn overleed hij op 19 maart 1803 te Wenen.

UITVOERDERS PROGRAMMA

---

orkest

**ORCHESTRE DES
CHAMPS-ELYSÉES**

koor

COLLEGIUM VOCALE GENT

dirigent

PHILIPPE HERREWEGHE

sopraan

CHRISTINA LANDSHAMER

tenor

JAMES GILCHRIST

bas

YORCK FELIX SPEER

Joseph Haydn (1732-1809),

Die Schöpfung (1796-98)

Eerste deel

- Die Vorstellung des Chaos
- Recitatief (Raphael, Uriel) en koor: Im Anfange schuf Gott Himmel und Erde
- Aria (Uriel) en koor: Nun schwanden vor dem heiligen Strahle
- Recitatief (Raphael): Und Gott machte das Firmament
- Solo (Gabriel) met koor: Mit Staunen sieht das Wunderwerk
- Recitatief (Raphael): Und Gott sprach: Es sammle sich das Wasser
- Aria (Raphael): Rollend in schäumenden Wellen
- Recitatief (Gabriel): Und Gott sprach: Es bringe die Erde Gras hervor
- Aria (Gabriel): Nun beut die Flur das frische Grün
- Recitatief (Uriel): Und die himmlischen Heerscharen verkündigten
- Koor: Stimmt an die Saiten, ergreift die Leier
- Recitatief (Uriel): Und Gott sprach: Es sei'n Lichter an der Feste des Himmels
- Recitatief (Uriel): In vollem Glanze steigt jetzt
- Terzet (Gabriel, Uriel, Raphael) en koor: Die Himmel erzählen die Ehre Gottes

— Pauze —

Tweede deel

- Recitatief (Gabriel): Und Gott sprach: Es bringe das Wasser in der Fülle hervor
- Aria (Gabriel): Auf starkem Fittiche schwinget sich der Adler stolz
- Recitatief (Raphael): Und Gott schuf große Walfische
- Recitatief (Raphael): Und die Engel rührten ihr' unsterblichen Harfen
- Terzet en koor: In holder Anmut steh
- Recitatief (Raphael): Und Gott sprach: Es bringe die Erde hervor lebende Geschöpfe
- Recitatief (Raphael): Gleich öffnet sich der Erde Schoß
- Aria (Raphael): Nun scheint in vollem Glanze der Himmel
- Recitatief (Uriel): Und Gott schuf den Menschen
- Aria (Uriel): Mit Würd' und Hoheit angetan
- Recitatief (Raphael): Und Gott sah jedes Ding
- Koor en terzet: Vollendet ist das große Werk

Derde deel

- Recitatief (Uriel): Aus Rosenwolken bricht
- Duet (Eva, Adam) met koor: Von deiner Güt', o Herr und Gott
- Recitatief (Adam, Eva): Nun ist die erste Pflicht erfüllt
- Duet (Adam en Eva): Holde Gattin! Dir zur Seite
- Recitatief (Uriel): O glücklich' Paar, und glücklich immerfort
- Koor: Singt dem Herren, alle Stimmen!

**Joseph Haydns *Die Schöpfung* (1798):
Een 'neue Welt' – voor kinderen van
alle leeftijden**

Het verwachtingspatroon van wie luistert naar een werk uit de 'klassieke' periode is gericht op maat, orde en evenwicht. Mooi afgelijnde en symmetrisch opgebouwde melodische frasen en logische harmonische progressies behoren tot de voorwaarden om een muziekstuk het historische label 'klassiek' te verlenen, zoals zo vele werken van Haydn, Mozart en de 'vroeg' Beethoven. Dit betekent niet dat het oeuvre van deze drie 'klassieken' steeds aan al deze regels voldoet, integendeel: asymmetrie in de melodie, minder gebruikelijke akkoordopvolgingen en andere verrassingseffecten zijn kunstzinnig in hun composities ingebouwd, zij het niet ten koste van maat, orde en evenwicht. Alle ingrediënten blijven perfect gedoseerd, zodat ook bij de luisteraar herkenning en verbazing hand in hand gaan.

Er zijn echter voorbeelden uit de klassieke periode waarbij de ordelijke samenhang zodanig wordt verstoord dat de verbazing de overhand neemt. Een daarvan is de orkestleiding van Haydns oratorium *Die Schöpfung*, met de sprekende titel 'Die Vorstellung des Chaos'. De enkele minuten muziek die Haydn schreef als muzikale representatie van het ontbreken van orde, behoren tot de meest briljante bladzijden uit de orkestliteratuur. Er is geen sprake van symmetrische melodisch-ritmische frasen, van voorspelbare akkoordprogressies of van een logisch-structureel gebruik van dynamiek of orkestratie. Niets dan het tegendeel: korte, melodische flarden, een opeenvolging van met scherpe dissonanten gekruide samenklanken, die niet naar een vooraf bepaald

doel leiden, onverwachte dynamische wisselingen – dit alles ingebed in een uiterst gevarieerd orchestraal coloriet dat ordeloos lijkt. 'Ohne Form und leer' (leeg en vormloos) en 'und Finsternis war auf der Fläche der Tiefe' (en over het oppervlak heerste duisternis): aldus verwoordt de aartsengel Raphael de toestand van hemel en aarde voordat God de woorden 'Es werde Licht und es war Licht' sprak.

Zodra God aan het woord komt, treedt het koor als Zijn woordvoerder op. Met 'und es war Licht' schreef Haydn enkele van de beroemdste maten uit de muziekgeschiedenis. De verschijning van het licht is een muzikale oerknal zonder weerga: op 'Licht' barsten het koor en het orkest uit in een fortissimo op het 'oerakkoord' do groot – een plotse wending vanuit do klein. Duisternis en chaos wijken voor het licht. In de daaropvolgende aria met koor bezingt de aartsengel Uriel het verdrijven van de opstandige duivelse krachten naar de hel (*Nun schwanden vor dem heiligen Strahle*). In een verwarde verstrengeling van stemmen neemt het koor het woord: 'Verzweiflung, Wut und Schrecken begleiten ihren Sturz' (hun val gaat gepaard met wanhoop, woede en schrik). Het resultaat van Gods ingrijpen is een 'neue Welt', die Haydn verklankt met een van zijn lieflijkste melodieën.

In ongeveer tien minuten is de luisteraar helemaal ingewijd in de 'neue Welt' van Haydns oratorium, en is hij voorbereid op het verdere scheppingsverhaal, waarbij Raphael en Uriel het gezelschap krijgen van de aartsengel Gabriel en, in het derde deel, van het eerste mensenpaar Adam en Eva. Vanaf de eerste bladzijden schittert Haydns meesterlijke orkestratiekunst, waarbij hij de

---

---

coloristische mogelijkheden van zijn orkest grandioos uitspeelt. Het 'klassieke' orkest van strijkers, dwarsfluiten, hobo's, hoorns, trompetten en pauken vulde hij voor de gelegenheid aan met klarinetten, trombones en contrafagot. Tijdens de reizen die Haydn naar Londen ondernam tussen 1791 en 1795 was het plan gegroeid om een oratorium te componeren, in navolging van Georg Friedrich Händel (1685-1759). Tijdens het Händel Festival in Westminster Abbey in 1792 raakte Haydn diep onder indruk van enkele uitvoeringen van Händels oratoria. In Engeland kreeg hij een libretto in handen met als thema de schepping van de wereld. Bij zijn terugkeer werd de tekst, geïnspireerd door John Miltons *Paradise Lost*, vertaald en herwerkt door baron Gottfried van Swieten, de belangrijkste muziekmeccenas in Wenen op het einde van de 18e eeuw. Van Swieten propageerde er onder meer de muziek van Bach en Händel.

Als kenner van de literatuur en de filosofie van zijn tijd was van Swieten sterk doordrongen van de verlichtingsidealen, vooral van de optimistische visie op de mens en de maatschappij. De kern kan worden samengevat met de woorden uit het scheppingsverhaal: 'En God zag dat het goed was'. En Gods 'meesterstuk' is de mens, de voltooiing van een ideale schepping. Van een openbaarde godsdienst is er geen sprake, eerder van een 'natuurlijke' religie, waarin Gods gedesacraliseerde schepping aan de autonoom beschikkende mens wordt 'vrijgegeven'. De eerste mensen Adam en Eva belichamen dan ook de idealen van een onvoorwaardelijke humaniteit, gebaseerd op waardigheid, schoonheid, sterkte, moed en wijsheid. In van Swietens tekst verdwijnt de zondeval tussen de plooiën van dit wereld-

optimisme (wat niet het geval is bij Milton). Precies als Adam en Eva ten tonele verschijnen, maakt de speelse beschrijving van de vorige scheppingsdagen en de lofprijzing ervan plaats voor een ethische stellingname.

Wat de tekst over de schepping zo gedetailleerd verwoordt, kan worden omschreven als een geslaagde synthese tussen het 'Anmutige' (het lieflijke) en het 'Erhabene' (het sublieme). In muzikale termen vertaald betekent dit: het meer volkse, liedachtige ('und eine neue Welt') en het beschrijvende (zoals de muzikale schildering van de dieren), naast het meer geleerde, contrapuntische ('Verzweiflung, Wut ...') en het grootse ('und es war Licht').

Het succes van *Die Schöpfung* bij de première op 30 april 1798 was fenomenaal. De reacties waren echter verdeeld: naast superlatieven weerklonken ook negatieve geluiden. Die laatste spitsten zich vooral toe op de objectieve beschrijvingen van de schepping, die Haydn hadden verleid tot te veel 'Malerei' (illustratieve, zelfs naïeve toonschildering) ten koste van de subjectieve 'Empfindung' (weergave van het gevoel). Vooral dit illustratieve aspect bleef een twistpunt, voor het overige was iedereen het erover eens dat het een meesterwerk was.

'Een spannende vertelling voor kinderen van alle leeftijden', schrijft Nikolaus Harnoncourt als commentaar bij zijn opname, en hij besluit: 'alles is muzikaal zonder omwegen, naïef en waarachtig, zoals de voorstellingen van de schepping door de grote schilders – de kinderen en wijzelf volgen met spanning en ontroerd, enthousiast, met rode oren.'

Ignace Bossuyt

ORKEST

---

eerste viool

Alessandro Moccia

Roberto Anedda

Ilaria Cusano

Solenne Guilbert

Corrado Masoni

Andreas Preuss

Enrico Tedde

Sebastiaan Van Vucht

Marie Viaud

tweede viool

Bénédicte Trotreau

Adrian Chamorro

Isabelle Claudet

Assim Delibegovic

Jean-Marc Haddad

Thérèse Kipfer

Corrado Lepore

Giorgio Oppo

altviool

Jean-Philippe Vasseur

Marie-Elsa Bretagne

Maïlyss Cain

Brigitte Clement

Laurent Gaspar

Luigi Moccia

Joël Oechslin

cello

Ageet Zweistra

Vincent Malgrange

Hilary Metzger

Andrea Pettinau

Gesine Queyras

Harm-Jan Schwitters

contrabas

Axel Bouchaux

Damien Guffroy

Michel Maldonado

Massimo Tore

fluit

Mathias Von Brenndorff

Amélie Michel

Jane Mitchell

hobo

Marcel Ponselee

Taka Kitazato

klarinet

Nicola Boud

Daniele Latini

fagot

Julien Debordes

Jean-Louis Fiat

contrafagot

Philippe Miqueu

hoorn

Rafaël Vosseler

Christiane Vosseler

trompet

Alain De Rudder

Leif Bengtsson

trombone

Guy Hanssen

Charles Toet

Wim Becu

pauken

Marie-Ange Petit

pianoforte

Guy Penson

sopraan

Annelies Brants

Edwige Cardoen

Inge Clerix

Elisabeth Rapp

Nathalie Siebert

Lut Van de Velde

Dominique Verkinderen

Kathrin Volkmann

alt

Montserrat Bertral

Ursula Ebner

Dominica Hirschler

Gudrun Köllner

Judith Löser

Cécile Pilorger

Sandra Raoulx

Mieke Wouters

tenor

Vincent Lesage

Dan Martin

Alexander Moritz

Tom Phillips

José Pizarro

Albert Riera

Yves Van Handenhove

Koen van Stade

bas

Matthias Lutze

Sebastian Myrus

Peter Pöppel

Kai-Rouven Seeger

René Steur

Robert van der Vinne

Frits Vanhulle

Jurgen Vollens

BIO'S

Het Orchestre des Champs-Élysées legt zich toe op het klassieke en romantische repertoire, gebracht op authentieke instrumenten. Na hun residentie in het Théâtre des Champs Élysées in Parijs en het Paleis voor Schone Kunsten in Brussel, was het orkest te gast in alle grote Europese concertzalen, zoals Musikverein Wien, Concertgebouw Amsterdam en Barbican Centre. Tijdens het seizoen 0809 is het Orchestre des Champs-Élysées Friend in Music van het Concertgebouw.

Het Collegium Vocale Gent werd in 1970 opgericht op initiatief van Philippe Herreweghe. Het was bij de eerste ensembles die de nieuwe inzichten over de historische uitvoeringspraktijk toepasten op vocale muziek. Voor elk project verzamelt Collegium Vocale Gent de optimale bezetting, waardoor het een breed repertoire kan uitvoeren, van renaissancepolyfonie tot hedendaagse muziek.

Philippe Herreweghe ontpopte zich met het Collegium Vocale Gent, La Chapelle Royale en later het Ensemble Vocal Européen tot specialist van renaissance- en barokmuziek. Sinds 1991 brengt hij met het Orchestre des Champs-Élysées ook klassiek en romantisch repertoire. Sinds 1998 is hij muziekdirecteur van de Filharmonie, met een focus op (pre-)romantische muziek. Met het Orchestre des Champs-Élysées is Herreweghe sinds enkele jaren bij het laatromantische repertoire aanbeland, met enkele Mahler- en Bruckneropnames als opgemerkte hoogtepunten.

Christina Landshamer heeft gestudeerd bij Angelica Vogel, Konrad Richter en Dunja Vejzovič. Naast het klassieke en romantische repertoire engageert Landshamer zich sterk voor hedendaagse muziek. Ook de kamermuziek draagt ze een warm hart toe, zoals blijkt uit haar vaste samenwerking met de pianiste Irena Jancevskyte. Ze is een veelgevraagde gast op internationale festivals en tourde o.m. met het Japan Bach Collegium en met Collegium Vocale Gent.

James Gilchrist was arts toen hij in 1996 het roer omgooide en aan een muzikale loopbaan begon. Zijn erelijst vertoont een rijkdom aan concerten en recitals, met een repertoire dat zich uitstrekt van Bach en Händel over Mozart, Schumann, Rachmaninov en Britten tot hedendaagse composities. In samenwerking met Collegium Vocale Gent tourde Gilchrist eerder al met Händels oratorium *Israel in Egypt*.

Yorck Felix Speer studeerde zang bij Theodor Greß, Alan Speer en Hanna Schwarz. Zijn brede repertoire omvat niet alleen werk van Bach, Mozart, Haydn en Brahms, maar ook minder voor de hand liggende partijen als Judas in Elgars *The Apostles* en Satan in Francks *Les Béatitudes*. Speer werkte al samen met het Orchestre des Champs-Élysées en met Collegium Vocale Gent.

Marcel Ponselee © Malou Swinnen

IN DE KIJKER

za 03.01.09 / 20.00 / Concertzaal /

Harmonie des Champs-Élysées / NIEUWJAARSCONCERT

Composities van Dvořák, Bizet en Gounod zetten het nieuwe jaar feestelijk in. De blazers van het Orchestre des Champs-Élysées komen voor een keer zonder hun collega's naar Brugge. Het ensemble past zo perfect in de traditie van de Franse en Duitse harmonieën die opgetrommeld werden om speciale gelegenheden een feestelijk karakter te geven. Opgewekte en lichte muziek onder leiding van Marcel Ponselee laat de feestvreugde wat langer duren!

CONCERTGEBOUWCAFE

Geniet van een verwenkoffie, fingerfood of lunches à la carte in het Concertgebouwcafé. Beluister aan je tafel de cd-selectie als voor- of naproefje van een concert, of lees er een goed boek van het Concertgebouw. De cd's en boeken zijn bovendien ter plaatse te koop. Tijdelijke fototentoonstellingen komen goed tot hun recht in de hedendaagse architectuur van Robbrecht en Daem. U vindt dit rookvrije cultuurcafé op de benedenverdieping van het Concertgebouw.

tickets & info: www.concertgebouw.be / +32 70 22 33 02 / In&Uit, 't Zand 34, 8000 Brugge

DISCOVERY

DISCOVERYPAS
50 % KORTING VOOR JONGEREN

West-Vlaanderen

BRUGGE

DeMorgen
een open geest zoekt meer

Knack
weekend
FOCUS

Klara

PORT AUTHORITY

ZEEBRUGGE

Electrabel

FLUXYS
EXCELLENCE IN GAS TECHNOLOGY

BOMBARDIER